

3. Литвиненко О.Г. Затримання особи в умовах воєнного стану. Матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції «Забезпечення публічної безпеки і порядку в умовах воєнного стану» (м. Кропивницький, 01 липня 2022 р.). Кропивницький, 2022. С. 233-234

4. Минимальные стандартные правила Организации Объединенных Наций, касающиеся отправления правосудия в отношении несовершеннолетних («Пекинские правила») от 29.11.1985. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_211#Text

5. Гловюк І.В. Законне затримання та затримання уповноваженою службовою особою: питання теорії та практики. *Наукові праці Національного університету «Одеська юридична академія»*. 2014. Т. 14. С. 299-311. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npronua_2014_14_33.

6. Правосудие: вопросы, касающиеся детей, находящихся в конфликте с законом. Типовой закон о правосудии в отношении несовершеннолетних и соответствующий комментарий. NACIONES UNIDAS. NUEVA YORK. 2014. 131 с.

7. Лоскутов Т.О. Відповідність окремих норм Кримінального процесуального кодексу України європейським стандартам забезпечення прав людини. *Підприємництво, господарство і право*. 2019. № 8 (282). С. 203-207.

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-229-6-65>

TRANSFORMATION OF THE PRINCIPLE OF DIRECTION OF THE EXAMINATION OF EVIDENCE BY THE COURT IN CRIMINAL PROCEDURE DURING MARTIAL LAW

ТРАНСФОРМАЦІЯ ПРИНЦИПУ БЕЗПОСЕРЕДНОСТІ ДОСЛІДЖЕННЯ ДОКАЗІВ СУДОМ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Marochkin O. I. Марочкін О. І.

*PhD in Law, кандидат юридичних наук,
Assistant at the Department асистент кафедри кримінальної юстиції
of Criminal Justice Національного юридичного університету
Yaroslav Mudryi National Law University імені Ярослава Мудрого
Kharkiv, Ukraine м. Харків, Україна*

Одним із важливіших елементів справедливого кримінального судочинства є принцип безпосередності дослідження доказів судом. За висновком ЄСПЛ йдеться про право обвинуваченого мати можливість

протистояти свідку у присутності судді, який остаточно вирішує справу (справа Р.К. v. Finland, № 37442/97, HUDOC (2002)).

За загальним правилом суд може обґрунтовувати свої висновки лише на показаннях, які він безпосередньо сприймав під час судового засідання, або отриманих в порядку, передбаченому ст. 225 Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК). Йдеться про виняткові випадки, коли за певних обставин, що можуть унеможливити їх допит в суді (існування небезпеки для життя і здоров'я, тяжка хвороба, інші обставини) свідок, потерпілий у певному процесуальному порядку можуть бути допитані слідчим суддею. Порушення цих положень закону позбавляє суд права обґрунтовувати судові рішення показаннями, наданими слідчому, прокурору або посылатися на них.

Введення в нашої державі воєнного стану Указом Президента України від 24 лютого п.р. внесло істотні корективи в механізм реалізації принципу безпосередності дослідження доказів судом. Потреба у підвищенні ефективності судового розслідування «за гарячими слідами» та протидії злочинам, які вчиняються в умовах воєнного стану, удосконалення порядку здійснення кримінального провадження у нових умовах існування нашої держави, обумовила необхідність подальшого розширення переліку виключень із принципу безпосередності дослідження доказів судом. На порядку денному з'явилася нова категорія злочинів, з одного боку, проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку, а з іншого – проти основ національної безпеки України – державна зрада, колабораційна діяльність, пособництво державі-агресору тощо.

Тому Законами України від 15.03.2022 р. та від 14.04.2022 р. статтю 615 КПК було доповнено положеннями про те, що показання, отримані під час допиту свідка, потерпілого, у тому числі одночасного допиту двох чи більше осіб у кримінальному провадженні, що здійснюється в умовах воєнного стану, можуть бути використані як докази в суді виключно у випадку, якщо хід і результати такого допиту фіксувалися за допомогою доступних технічних засобів відеофіксації (ч. 11 ст. 615 КПК). Що стосується показань, отриманих під час допиту підозрюваного, то вони можуть бути використані як докази в суді виключно у випадку, якщо у такому допиті брав участь захисник, а хід і результати проведення допиту фіксувалися за допомогою доступних технічних засобів відеофіксації. Більш того, ч. 12 ст. 615 КПК передбачає можливість дистанційної участі захисника і перекладача у кримінальному провадженні у разі неможливості їх явки для безпосередньої участі у справі. Тож джерелами доказової інформації у

кримінальних провадженнях все частіше стають цифрові докази, у яких відображаються обставини кримінального правопорушення та проведені процесуальні дії.

Зрозуміло, що такі відступи від принципу безпосередності стають можливими завдяки запровадженню цифрового (електронного) правосуддя, яке з появою новітніх технологій може порушувати єдність часу, місця та процедури в процесі дослідження доказів по справі. В свою чергу, роз'єднання простору та часу, які раніше були поєднані у доцифровому процесі, тягне порушення неперервності між спілкуванням учасників судового процесу у формі змагальності сторін, та електронною (цифровою) інформацією, що має доказове значення і може бути покладена в основу судового рішення.

Особливістю електронної (цифрової) інформації є те, що вона існує в електронно-цифровій формі. Такий її характер вимагає обов'язкового перетворення цих даних для їх подальшого дослідження та використання. Тобто, на відміну від речових доказів, у яких фактичні дані містяться у природному, некодованому вигляді, для сприйняття інформації, що зберігається на цифровому джерелі, обов'язковою має бути процедура її перетворення (перекодування) в іншу форму, доступну для її безпосереднього сприйняття. Тож, специфікою електронних доказів, зокрема, є: 1) неможливість безпосереднього сприйняття інформації, що обумовлює необхідність використання технічних та програмних засобів для одержання відомостей; 2) наявність технічного носія інформації, який може бути використаний багаторазово; 3) наявність так званих метаданих – інформації технічного характеру про умови її створення та фіксації, яка закодована в середині файлів.

Сучасні технології, які використовуються під час здійснення електронного правосуддя, а саме: комп'ютерні системи для дослідження електронних та відеодоказів, системи віддаленої участі в процесі (платформи відеозв'язку тощо), суттєво змінюють його просторові межі. З іншого боку, актуалізується дослідження у сфері впливу таких технологій на якість правосуддя. Зокрема, якщо суд відбувається за допомогою відео-конференц-зв'язку, виникає чимало процесуальних питань. Наприклад, будь-яке переривання зв'язку, викривлення звуку чи відео ставить питання про законність усього засідання. А якщо сторона не побачила або не почула будь-що під час процесу через технічний брак, чи є це підставою для скасування судового акту? Як бути із дослідженням доказів, якщо один учасник надав їх у залі судового засідання, а інший – шляхом відеозв'язку? Тож йдеться про перешкоди на шляху ефективного управління електронними доказами в системі правосуддя, таких як відсутність єдиних стандартів і різноманітність та

складність процедур збору доказів. Відповідь на ці питання міститься у Керівних принципах Комітету міністрів Ради Європи щодо електронних доказів у цивільних та адміністративних провадженнях, прийнятих 30 січня 2019 р. на 1335 засіданні заступників Міністрів (далі – Керівні принципи). Вони мають слугувати практичним інструментом для держав-членів, допомагати адаптувати функціонування своїх судових та інших механізмів врегулювання спорів для вирішення питань, що виникають у зв'язку з електронними доказами у судових провадженнях. Йдеться, перш за все, про усні свідчення, отримані засобами дистанційного зв'язку. Так, по-перше, усні свідчення можуть бути отримані дистанційно шляхом використання технічних пристроїв, якщо характер доказів це дозволяє; по-друге, при вирішенні питання, чи можуть усні свідчення бути прийняті дистанційно, суди повинні враховувати, зокрема, такі фактори: значимість свідчення; статус особи, яка дає свідчення; безпека та надійність відеозв'язку, через який мають передаватися свідчення; витрати та труднощі доставлення відповідної особи до суду; по-третє, при дистанційному прийнятті доказів необхідно забезпечити таке: а) передача усних свідчень може бути побачена та почута особами, які беруть участь у провадженні, та представниками громадськості, якщо провадження проводиться публічно; б) особа, яка була дистанційно заслухана, може бачити та чути провадження, за необхідності для забезпечення справедливості та ефективності; по-четверте, процедура та технології, які застосовуються для отримання свідчень дистанційно, не повинні ставити під загрозу прийняття таких доказів та здатність суду встановити особистість таких осіб; по-п'яте, незалежно від того, чи передаються свідчення шляхом стаціонарного чи мобільного зв'язку, слід забезпечити належну якість відеоконференції та зашифрувати відеосигнал для захисту від перехоплення.

Важливими висновками Керівних принципів є наступні: 1) питання вирішення потенційної доказової цінності електронних доказів належить судам відповідно до національного законодавства; 2) електронні докази повинні оцінюватися так само, як і інші види доказів, зокрема, стосовно допустимості, достовірності, точності та цілісності.

В підсумку зазначимо, що докази та доказування є основою будь-якого процесу, і від того, наскільки якісно та повно під час досудового розслідування та судового розгляду справи буде зібрана та досліджена доказова база, залежить ефективність розгляду кримінального провадження в суді та швидкість досягнення мети правосуддя.